

Mirjana Matijević Sokol, *Studia diplomatica. Rasprave i prinosi iz hrvatske diplomatike*, FF Press, Zagreb 2014., 356 str.

U izdanju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu objavljena je nova knjiga ugledne hrvatske povjesničarke Mirjane Matijević Sokol *Studia diplomatica. Rasprave i prinosi iz hrvatske diplomatike*. Riječ je o knjizi u kojoj je autorica skupila svoje objavljene i neobjavljene znanstvene članke, rasprave, javna predavanja i izlaganja na konferencijama, a koja su prvenstveno vezana za razna pitanja iz hrvatske diplomatike, a knjigu je uredio Tomislav Galović. Autoričini prvi susreti s diplomatskim gradivom sežu već od sedamdesetih godina prošlog stoljeća kada je kao asistentica Zavoda za povijesne znanosti tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (danas HAZU) započela rad na najvažnijoj Akademijinoj seriji *Diplomatički izvori* iz kojeg se razvio poseban interes upravo za tu vrstu gradiva i discipline koja se bavi njegovim proučavanjem – diplomatike. Stoga u Uvodu (9-20) autorica pobliže objašnjava o kojoj se vrsti gradiva radi (vladarske isprave iz hrvatskog ranog srednjeg vijeka, privatne noticije i oporuke, spisi crkvenih sabora, kartulari, i sl.) te donosi pregled razvoja diplomatike kao pomoćne povijesne discipline. Nakon predgovora i uvodnog dijela knjiga je podijeljena na četiri smislene cjeline koje se zbog same prirode građe kojom se bave međusobno nadopunjuju i preklapaju.

Prva cjelina naslovljena *Hrvatska diplomatska baština u djelima istraživača* (21-77) sadrži sedam rasprava posvećenih nekolicini istaknutih povjesničara koji su dali neizbrisiv trag u proučavanju diplomatske građe hrvatskog srednjovjekovlja. Prva od njih je rasprava pod naslovom *Pristup Nade Klaić diplomatskoj građi i spisu Historia Salonitana maior* (23-28) u kojoj se autorica osvrnula na radove Nade Klaić vezane uz analizu hrvatske srednjovjekovne diplomatske građe s posebnim osvrtom na analizu vladarskih isprava iz ranog srednjeg vijeka. Autorica ističe njezin oštar kritički stav prema ranijim ispravama koja je odmičući se od uobičajene diplomatske metode većinu isprava proglasila falsifikatima što je izazvalo kontroverze i nerazumijevanje te na neki način usporilo daljnji razvoj diplomatike kao pomoćne povijesne discipline. Autorica se također osvrnula na raspravu o spisu *Historia Salonitana maior* koja se vodila između N. Klaić i S. Gunjače. Druga važna osoba na koju se autorica osvrće u ovoj cjelini je Pažanin Marko Lauro Ruić u članku naslovljenom *Marko Lauro Ruić kao sakupljač i obrađivač diplomatske građe* (29-39). Ruić je prikupio i obradio diplomatske dokumente koji se tiču Paga i Nina te ih je u integralnom obliku uvrstio u historiografsko djelo o prošlosti Paga, a sastavio je i Paški diplomatarij. Pripisuje mu se rukopis poznat pod nazivom *Privileggi della Magnifica Comunità di Nona. Ivan Kukuljević Sakcinski (1816.-1889.) i počeci sustavnog prikupljanja i izdavanja povijesnih vrela* (41-45) naslov je rasprave u kojoj autorica upozorava na važnost djelovanja Ivana Kukuljevića Sakcinskog koji je prvi započeo rad na sustavnom prikupljanju povijesne građe svih vrsta (diplomatske, epigrafske, arheološko-spomeničke) osnovavši 1850. Društvo za pověšnicu jugoslavensku i starine. Godinu dana kasnije pokrenuo je i časopis *Arkiv* za pověšnicu jugoslavensku koji je pratio rad Društva. Zasluga Kukuljevića Sakcinskog leži i u tome što je prvi pokrenuo objavljivanje *Diplomatičkog zbornika Kraljevine Hrvatske s Dalmacijom i Slavonijom* čiji prvi svezak je izišao 1874., a drugi 1876. godine. Također je počeo prikupljati diplomatsku građu pisanu glagoljicom i hrvatskim jezikom te je 1863. izdao *Acta Croatica*. Rad na sustavnom prikupljanju i izdavanju građe nastavio je njegov učenik Franjo Rački na kojeg se autorica osvrnula u raspravi *Ulloga Franje Račkog u izdavanju povijesnih vrela* (47-53). Budući da u trenutku kada je Kukuljević počeo sakupljati i objelodanjivati građu nije bilo razrađene egdotičke metode Rački je otišao korak dalje i pod utjecajem njemačke egdotičko-diplomatske škole iznio osnovna načela kojih se trebalo držati pri pripremanju i objelodanjivanju diplomatske građe. U skladu s tim Kukuljevićev *Diplomatički zbornik* podvrgao je strogoj znanstvenoj kritici te je u ediciji *Documenta*, ali i djelu *Historia Salonitana* pokazao na koji način se trebaju prezentirati vrela. Iznimno mjesto u izdavanju povijesne

građe pripada i Tadiji Smičiklasu kojem je posvećena rasprava *Tadija Smičiklas kao izdavač povijesne građe* (55-62). U njoj nas autorica upoznaje sa svim Smičiklasovim zaslugama i njegovim doprinosom u izdavanju diplomatskih vrela. Posljednje dvije rasprave posvećene su dvojici predavača pomoćnih povijesnih znanosti i njihovom doprinosu u razvoju moderne hrvatske historiografije. Riječ je o Križevčaninu Karlu Horvatu kojem je posvećena rasprava *Karlo Horvat i pomoćne povijesne znanosti* (63-67) i Mihi Baradi čiji se znanstveni doprinos ocjenjuje u raspravi naslovljenoj *Notae epigraphicae, palaeographicae, chronologicae, historiographicae (...) u radovima Mihe Barade* (69-77).

Sljedeću tematsku cjelinu naslovljenu *Hrvatske vladarske isprave i njihova tradicija* (79-135) čini nekoliko rasprava koje se odnose na javne vladarske isprave iz razdoblja ranog srednjeg vijeka. Prva od njih svakako je najstarija poznata isprava, ona kneza Trpimira, tradicionalno datirana 852. godinom kojoj je posvećen rasprava pod naslovom *1150. obljetnica darovnice kneza Trpimira* (81-92) u kojoj autorica sažima različita historiografska mišljenja vezana uz vjerodostojnost i tradiciju Trpimirove darovnice iznoseći pritom i vlastita promišljanja. Prihvaćajući mišljenje L. Margetića u pogledu datacije same isprave i svojim osobnim istraživanjima autorica kao godinu njezinog izdavanja predlaže 4. ožujka 841. *Kralj Zvonimir u diplomatskim izvorima* (93-101) naslov je članka u kojem autorica raspravlja o vjerodostojnosti deset vladarskih isprava koji se pripisuju kralju Zvonimiru. Stav prema njima je bio krajnje različit od priznavanja autentičnosti do proglašavanja krivotvorinama. Vrijednost rasprave leži u činjenici kako autorica predlaže sasvim novu interpretaciju najvažnije isprave Zvonimirove zavjernice papi Grguru VII. U članku *Starohrvatski Solin u Kronici Tome Arhiđakona* (103-109) autorica, analizirajući šesnaesto poglavlje Tomine Kronike u kojem se spominje kako je kralj Zvonimir Splitskoj nadbiskupiji vratio crkve sv. Stjepana i sv. Marije u Solinu koje je sagradila kraljica Jelena i dala ih u posjed Splitskoj crkvi, uspostavlja vezu s ispravom datiranom 16. travnja 1078. kojom kralj Zvonimir ponovno poklanja, tj. potvrđuje Splitskoj nadbiskupiji brojna sela, zemlje, pašnjake koje su joj već prije poklonili njegovi prethodnici. U raspravi *Neki aspekti diplomatske tradicije u zapisima splitske crkvene provenijencije* (111-122) autorica analizira dva najznačajnija izvora vezana uz Splitsku nadbiskupiju: Supetarski kartular i djelo *Historia Salonitana splitskog arhiđakona Tome*. Autorica razmatra neke primjere putem kojih pokazuje kako je i koju diplomatsku građu Toma koristio te koliko njegovo djelo čuva memoriju na neke danas nepoznate isprave. *Samostanski memorijalni zapisi (Libri traditionum) srednjeg vijeka i uloga svećenika – pisara (pranotara)* (123-135) rasprava je u kojoj autorica analizira četiri na prvi pogled različita povijesna vrela Supetarski kartular, fundacijsku listinu splitskih benediktinki, Bašćansku ploču i Povaljsku listinu. Nakon detaljnijeg uvida u njihov sadržaj i strukturu autorica upozorava na njihovu sličnost koja se očituje u kompoziciji teksta kojeg čine unesci – noticije u kojima je na prvom mjestu zabilježeno osnivanje samostana te načini stjecanja materijalnih dobara dotičnih ustanova, a koje na taj način mogu biti klasificirane kao memorijalne knjige.

Treća cjelina naslovljena *Kraljevske povlastice, samostanske fundacijske isprave i najstarija povijesna svjedočanstva gradova* (137-217) sastoji se od osam rasprava. U prvoj raspravi *Statuti gradskih komuna i povlastice slobodnih kraljevskih gradova s posebnim osvrtom na grad Koprivnicu* (139-157) autorica nas s jedne strane upoznaje s razvojem statutarne prava na prostoru istočnojadranske obale koji je bio pod utjecajem sredozemno-apaninskih pravnih središta dok s druge govori o unutrašnjosti, tj. prostoru srednjovjekovne Slavonije koja je bila pod snažnim utjecajem ugarskog prava i ugarskih institucija gdje su gradovi svoj status ostvarivali putem povlastica koje su im izdavali zemaljski gospodari (ugarsko-hrvatski vladari, hercezi, banovi, biskupi i sl.). Posebno mjesto u raspravi zauzima poglavlje koje se odnosi na povlastice gradu Koprivnici. Članak *Povijesna svjedočanstva o Zaboku* (159-165) donosi nepoznate podatke iz prošlosti Zaboka na temelju novootkrivenog sudskog spisa od 14. veljače 1636. koji se čuva u

Mađarskom državnom arhivu u Budimpešti. Radi se o prijepisu dugotrajnog sudskog procesa koji se vodio pred Banskim sudom između tužitelja Baltazara Zabokyja i tuženica: čitavog ženskog dijela obitelji Zaboky, a u kojem se navodi da je prokurator Baltazara Zabokyja donio četiri isprave na pergameni da se prepisu i ovjere. Prva je isprava Zagrebačkog kaptola iz 1343. kojom započinje istraga, druga je bana Nikole iz iste godine, a koja sadrži i prijepis navedene isprave, treća pergamena sadrži kaptolsku ispravu koja ima prijepise isprava kralja Ludovika i Zagrebačkog kaptola s reambulacijom posjeda Zaboka iz 1345., dok je četvrta pergamena nastala 1604. godine. U članku *Povlastica Andrije II. Varaždinu iz 1209. godine (povijesno-diplomatička analiza)* (167-177) autorica raspravlja o vjerodostojnosti isprave izdane 1209. Varaždinu od strane Andrije II. u čiju je autentičnost prvi posumnjao F. Šišić te je proglasio falsifikatom učinjenim prema originalnom prijepisu. Nakon zapažanja i utemeljenih sumnji F. Šišića paleografsko-diplomatičku analizu proveo je Z. Tanodi koji je zaključio kako Andrijina povelja nije izvornik, formalni je falsifikat i nastala je najvjerojatnije početkom 13. stoljeća i to otprilike oko 1220. godine. Njezinom vjerodostojnošću bavio se i M. Androić koji je pokušao utvrditi je li Andrijina povelja samo formalni, a ne i materijalni falsifikat te kada i zašto je nastala Andrijina povelja. Androić je došao do zaključka da je nastala u prvoj polovini 15. stoljeća. Autorica stoga u radu, uzevši u obzir istraživanja Tanodija i Androića, iznosi svoje neslaganje s Tanodijem glede vremena nastanka isprave te zaključuje da je Andrijina povelja primjerak koji je po vanjskim obilježjima nastao kao imitativna kopija, a sadržajno je falsifikat iz 15. st. koji se naslanja na vjerodostojnu povijesnu jezgru osnaženu navodom u ispravi kralja Bele iz 1220. godine. Rasprava *Najstarije povijesno svjedočanstvo o Ivancu (diplomatičko-povijesna analiza isprave od 22. lipnja 1396. godine)* (179-185) bavi se diplomatičkom analizom isprave koju je stanovnicima naselja Svetog Ivana izdao 22. lipnja 1396. prior ivanovaca Ivan Palizna mlađi, a kojom se utvrđuje pravovaljanost, trajnost i snaga kojom je taj zapisani čin mogao pravno štititi stanovnike tog naselja. U radu *Isprave su dokazi postojanja (o zbirci isprava iz Arhiva Muzeja Sv. Ivana Zeline)* (187-190) autorica upozorava na važnost isprava koje se čuvaju u zelinskom muzeju, a koje pružaju informacije o različitim vidovima života zelinskog kraja u srednjem vijeku posebice u razmatranju svakodnevnog života zelinskih stanovnika, dok u članku *Najstarija povijesna svjedočanstva o Zelini* (191-197) analizira najvažnije zelinske dokumente u kojima se po prvi put spominje ime Zeline, kao i one kojima su stanovnici slobodnog trgovišta Zeline uređivali svoje odnose s kraljem. U pretposljednjoj raspravi ove cjeline naslovljenoj *Prvi spomen grada Slatine* (199-203) autorica donosi prijepis i prijevod isprave Čazmanskog kaptola nastale 1514. u kojoj je kao transumpt sadržana isprava zagrebačkog biskupa Mihovila iz 1297. u kojoj se prvi put spominje Slatina. Rad *Fundacijska isprava samostana Svete Marije u Crikvenici* (205-217) analizira darovnicu kneza Nikole IV. Krčkog pavlinima izdanu 14. kolovoza 1412. u Modrušu za crikveničku crkvu i samostan, a koja nije sačuvana u izvorniku nego se jedan njezin prijepis čuva u Mađarskom državnom arhivu i potječe iz 18. stoljeća. Autorica u radu zaključuje da, iako je ona formalni falsifikat, odnosno iskrivljeni original sačuvan kao imitativna kopija, to ne umanjuje značenje i vjerodostojnost povijesnog čina odluke i dopuštenja o gradnji samostana uz crkvu sv. Marije pa tako i prvog spomena grada Crikvenice. Autorica donosi prijepis i prijevod same isprave.

Posljednja cjelina naslovljena *Srednjovjekovne institucije* (219-256) posvećena je ustanovama koje su djelovale u srednjem vijeku i u kojima je nastajalo diplomatičko gradivo. Ona se sastoji od dvije rasprave. U prvoj *Nostrum et regni nostri registrum. Srednjovjekovni arhivi Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva* (221-240) autorica upozorava na važnost registara koji sadrže prijepise dokumenata čija je svrha bila čuvanje i zaštita pravne radnje koja se u svakom trenutku mogla provjeriti uvidom u registar. Također upozorava na činjenicu kako hrvatska historiografija nije zabilježila postojanje ova ustanove u kojoj su bili upisani dokumenti izdani u vladarskoj kancelariji u srednjem vijeku iako se osvrnula na tzv. kraljevske knjige u koje su zapisane

kraljevske darovnice iz razdoblja nakon 1526. godine. S druge strane mađarska historiografija utvrdila je da se prvi spomeni registra dokumenata izašlih iz kraljevske kancelarije pojavljuju u vrijeme vladavine Anžuvinaca oko 1330. godine. Mađarski povjesničari također su utvrdili kako je funkcionirao kraljevski registar u 14. i 15. stoljeću. Druga rasprava naslovljena *Struktura i diplomatska analiza isprava Kninskog kaptola* (241-256) bavi se analizom kaptolskih isprava koje je izdao Kninski kaptol kao *locus credibilis*, a koji je tu funkciju započeo obavljati u drugoj polovici 14. st. u vrijeme jačanja kraljevske vlasti. Autorica donosi diplomatsku analizu dviju najstarijih poznatih isprava Kninskog kaptola koji je 1381. prepisao ispravu bana Nikole iz 1345. i ispravu kralja Ludovika iz 1372. na temelju kojih iznosi osnovnu zadaću Kninskog kaptola kao vjerodostojnog mjesta (izrada autentičnih prijepisa i čuvanje originalnih isprava, a pred njim su se sklapali i različiti pravni poslovi o kojima je kaptol sastavljao i izdavao isprave ovjerene svojim pečatom, te sudjelovanje u raznim sudskim poslovima). Knjiga sadrži i oveći sažetak na engleskom jeziku (257-270), popis kratica (272) te korištenih izvora i literature (273-319). Također, u knjizi se donose i bibliografske bilješke o tekstovima objavljenima u knjizi (321-324). Svakako važan dio čine i Kazala osobnih i zemljopisnih imena koja omogućuju lakše snalaženje u tekstu (325-343). Knjiga je obogaćena s 21 slikovnim prilogom.

Objavljivanjem ove knjige hrvatska historiografija dobila je vrijedan temelj za daljnja proučavanja svoje diplomatske baštine. Iako se radi prvenstveno o zborniku autoričnih članaka koji su nastajali u dužem vremenskom razdoblju, ona po svom sadržaju ipak nadilazi taj okvir i predstavlja put prema svojevrsnoj sintezi povijesti hrvatske diplomatike i relevantnih problema kojima se bavi. Pri tome se brojna pitanja rješavaju na izrazito originalne načine poput pitanja datacije darovnice kneza Trpimira, interpretacije Zvonimirove zavjernice papi Grguru VII., problema postojanja srednjovjekovnog kraljevskog registra za Hrvatsku i Ugarsku, i slično. Pri tome ipak treba istaknuti kako se autorica ujedno svojim djelovanjem uklapa i u niz svojih prethodnika u takvim proučavanjima, od kojih je s nekima (posebice Jakovom Stipišićem, Miljenom Šamšalovićem i Nadom Klaić) i osobno surađivala i od njih učila. Knjiga je nastala kao rezultat autoričinog proživljenog bavljenja tom problematikom, kako tijekom njezine znanstvenoistraživačke, tako i njezine pedagoške aktivnosti, kojoj sam i osobno kao njezina studentica, magistrandica i doktorandica i osobno svjedočila. Nadamo se da će ova knjiga pokrenuti daljnji interes za ovu relativno zapostavljenu, a ključnu, pomoćnu povijesnu znanost i kod drugih istraživača, a i da ovo nije posljednje i zaključno djelo autoričinog opusa o toj problematici te da će uskoro hrvatskoj javnosti podastrijeti i nove priloge, a nadajmo se i dugo očekivanu sintezu hrvatske srednjovjekovne diplomatike.

Branka Grbavac

Julia Verkholantsev, *The Slavic Letters of St. Jerome: The History of the Legend and its Legacy, or, How the Translator of the Vulgate Became an Apostle of the Slavs*, Northern Illinois University Press, Dekalb IL 2014., xi + 262 str.

Iako je posrijedi jedna od najzanimljivijih legendi hrvatskoga srednjovjekovlja, legenda o sv. Jeronimu kao Slavenu, tvorcu glagoljice i prevoditelju biblijskih knjiga na slavenski jezik dosad nije bila predmetom detaljnih analiza. U ovoj podrobno argumentiranoj i bogato ilustriranoj studiji, razrađenoj u pet poglavlja, Julia Verkholantsev, slavistica i povjesničarka sa Sveučilišta Pennsylvania, analizira nastanak legende u trinaestostoljetnoj Hrvatskoj, te širenje glagoljaškog bogoslužja pod njezinim okriljem u Češku, Šlesku i Poljsku.

Knjiga započinje kratkim prologom (3-10), u kojem se ukratko govori o popularizaciji kulta sv. Jeronima u trinaestostoljetnoj Italiji i razlaže struktura knjige. U prvom poglavlju, *Origins: Enigmatic Apostolate* (11-33), Verkholantsev nas upozna s problemima interpretacije mi-